

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Репко І. П., Одарченко В. І.

ВСТУП

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються нині в Україні, зачепили всі ланки суспільного життя, зокрема й галузі вищої педагогічної освіти. Необхідність цих перетворень у професійній підготовці майбутніх педагогів зображена в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Концепції Нової української школи, Концепції розвитку педагогічної освіти та в інших нормативних документах.

Одним із важливих завдань реформування вищої освіти в Україні є посилення ролі самостійної навчальної роботи студентів. Це пов'язано як із вимогами до сучасного фахівця з вищою педагогічною освітою, необхідністю займатися самоосвітою впродовж усього професійного життя, так і зі стрімким зростанням обсягу інформації, яку потрібно самостійно засвоювати. Важлива проблема сучасної освіти – формування в майбутніх учителів уміння та навичок самостійно орієнтуватись у бурхливому потоці наукової інформації, вміння самостійно поновлювати та оновлювати свої знання, організовувати свою навчальну діяльність. Цьому значно сприятиме сформована в них культура самоорганізації, а активізація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів позитивно вплине на формування культури самоорганізації майбутніх педагогів.

Уміння самоорганізації є основним критерієм професійної діяльності фахівця будь-якої галузі. Проте реалізація культурних функцій освіти, на перший план серед яких виступають функції культурного розвитку й саморозвитку дитини, вимагає переосмислення педагогічної діяльності й наповнення новими культуровідповідними смислами професійної підготовки вчителів. Як відомо, основне завдання педагогічного ЗВО – закласти основи методологічної культури майбутнього вчителя, розширити його світогляд, викликати інтерес до професійних знань. Нині вже не досить просто озброїти його методами самоосвіти, а необхідно сформувати в нього культуру самоорганізації у процесі професійної підготовки.

Самоорганізований педагог здатний планувати свою трудову діяльність, контролювати та регулювати її, самостійно ухвалювати й знаходити нестандартні рішення, гнучко мислити, уміти бачити та розв'язувати проблему. Культура самоорганізації орієнтує його на оволодіння здатністю самостійно набувати нових знань і умінь, розвивати як ресурси успіху мотивацію й самомотивацію, упевненість у собі й оптимізм, прагнення до високої якості своєї роботи.

Проблема самоорганізації особистості розглядалася в працях багатьох дослідників. Феномен самоорганізації майбутнього вчителя у процесі його професійної підготовки був предметом наукових пошуків Н. Дуднік, Т. Козловської, С. Котової, А. Яворського та інших учених. Поняття педагогічної самоорганізації розглянуто в працях В. Арешонкова, О. Вознюка, О. Дубасенюк, Т. Новаченко.

Дослідженням питань розвитку самоорганізації особистості в процесі навчання в середній та вищій школах займалися М. Аверін, С. Амірова, О. Демченко, В. Донцов, О. Тесленков та інші науковці. Також процес самоорганізації з погляду навчально-професійної діяльності висвітлено в працях В. Андреева, Н. Дмитриєнко, С. Данієрова та інших дослідників.

Проблема культури самоорганізації особистості є предметом досліджень таких науковців, як О. Антонова, А. Блаженко, Г. Гмизіна, О. Князькова, М. Моїсєєва, І. Рябкова, М. Таланчука та інші.

Незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми самоорганізації особистості, аналіз психолого-педагогічної літератури доводить, що вона й далі залишається актуальною й відкритою для наукового пошуку. Зазначимо, що результати сучасних досліджень (О. Біда, Л. Коваль, А. Коломієць, І. Лапшина, О. Савченко, Г. Тарасенко, О. Хижна, О. Шиман та ін.) відіграють важливу роль у підвищенні ефективності професійної підготовки майбутніх учителів, але потребують поглиблення питання змісту культури самоорганізації майбутніх педагогів, критеріїв і показників її сформованості, не визначені особливості її становлення у період професійної підготовки, відсутня методика педагогічного супроводу формування культури самоорганізації студентів в освітньому середовищі педагогічного вишу.

1. Сутність понять «культура», «професійна культура», «самоорганізація», «культура самоорганізації»

Для визначення особливостей процесу формування культури самоорганізації особистості важливе значення має урахування різних філософських, психологічних і педагогічних підходів до розуміння сутності понять «культура», «професійна культура», «самоорганізація», «культура самоорганізації».

За визначенням академіка НАПН України С. Гончаренка, культура – це «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності... Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності»¹.

Нині є поширеним поняття «професійної культури», яке має різні тлумачення; в узагальненому вигляді її розуміють як комплекс знань, умінь і навичок, що роблять випускника кожного конкретного виду праці майстром своєї справи.

Досить часто у дослідженнях трапляється поняття «педагогічна культура». На думку В. Цикіна, це інтегральна якість особистості вчителя, що проєктує його загальну культуру у професійну сферу, це синтез високого професіоналізму й внутрішніх властивостей педагога, володіння методикою викладання і наявність культуротворчих здібностей, це ступінь творчого освоєння й перетворення накопиченого людством досвіду. Учителю, який володіє високим рівнем педагогічної культури, має добре розвинене педагогічне мислення і свідомість, володіє творчим потенціалом та є осередком всесвітнього культурно історичного досвіду. У даний час серйозною проблемою є підвищення рівня загальної та педагогічної культури майбутніх учителів. Низька заробітна плата, невисокий соціальний статус зробили професію вчителя мало привабливою для молодих людей. Багато хто з них, отримавши диплом, не прагне працювати у школі. Як наслідок, поступово ряди педагогів стали поповнюватися людьми низької професійної підготовки та культури².

Отже, під професійною культурою педагога можна розуміти комплекс загальнопедагогічних та фахових знань, умінь і навичок, що роблять педагога майстром своєї справи. Необхідно зауважити, що серед усіх наявних досліджень питанням формування культури самоорганізації майбутнього фахівця не приділялося достатньо уваги, що значно збіднює теорію і методику професійної освіти, процес самореалізації особистості в культурному та професійному просторі.

Для вчителя, який закладає підвалини культуровідповідної життєдіяльності учнів, володіння основами названих культур є вкрай важливим. Підтвердження таким висновкам знаходимо у працях українських психологів (Г. Балл, І. Галян, В. Рибалка та ін.).

¹ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. С. 182.

² Цикін В.А. Теория самоорганизации – современная парадигма образования и формирования модели учителя. *Практична філософія*. 2003. № 1. С. 174–222.

Сучасні дослідники, вивчаючи питання, пов'язані з самоорганізацією, звертаються до порівняно молодій галузі науки – синергетики, що вивчає складні системи з урахуванням самоврядування, самоорганізації та саморозвитку.

Дослідження процесу самоорганізації сьогодні стають усе актуальнішими, що зумовлено соціальними й економічними умовами розвитку суспільства.

Самоорганізацію Н. Дуднік визначає як цілеспрямовану діяльність особистості з метою накопичення певної інформації, її узагальнення, аналізу, формулювання висновків та визначення шляхів подальшого самовдосконалення особистості. Самоорганізацію, на думку науковця, необхідно розглядати як специфічну характеристику особистості майбутнього вчителя, результат і умову активності студентів у професійній самореалізації та самовдосконаленні³.

Згідно з думкою Т. Новаченко, педагогічна самоорганізація – це цілісне, динамічне утворення особистості, що характеризується сукупністю педагогічної рефлексії, професійної компетентності й самоуправління та спрямоване на безперервне самовдосконалення майбутнього вчителя для здійснення якісної професійної діяльності⁴.

Для нашого дослідження цінними є думки Т. Козловської, яка досліджує самоорганізацію часу як чинник формування «образу майбутнього» студента. Самоорганізацію часу дослідниця трактує як «синтез процесів саморозвитку особистості, що включає самопізнання, самовизначення, самоорганізацію, самореалізацію, самодіяльність, самоконтроль, самооцінювання, самонавчання, самовдосконалення, що дозволяють якісно й ефективно управляти собою в різних видах діяльності та спілкування»⁵.

На підставі аналізу літератури з проблеми дослідження, пропонуємо власне визначення поняття «культура самоорганізації» майбутнього педагога як інтегративне особистісне утворення, що виявляється в усвідомленому ставленні до успішності власної діяльності, готовності до самостійного ефективного її здійснення, умінні планувати свою діяльність, організувати себе, а також у здатності виконувати свідому

³ Дуднік Н. Уміння професійної самоорганізації як засіб підвищення адаптованості першокурсників до умов навчання у вищій школі. *Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 4. С. 81-88.

⁴ Новаченко Т.В. Формирования педагогической самоорганизации студентов педагогических училищ : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.04 Одеса, 2004. С. 12-13.

⁵ Кілівник А.М. Формування культури самоорганізації майбутнього соціального педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. 2016. Вип. 48. С. 124.

роботу над собою з метою всебічного розвитку, удосконалення рис характеру та здібностей, необхідних майбутньому педагогу для підвищення рівня власного професіоналізму.

2. Сучасний стан сформованості культури самоорганізації майбутніх педагогів

Професійна освіта майбутніх педагогів у сучасних умовах має стати фундаментом перспективного навчання, що поступово трансформується в безперервну освіту упродовж усього життя.

Міцність цього фундаменту залежить не тільки від сформованості певного комплексу знань, умінь і навичок, сукупність яких дозволяє успішно вирішувати професійні завдання в обраній сфері діяльності, але й від прагнення студента до пізнання самого себе та набуття навичок, що сприяють підвищенню рівня самовдосконалення у професійній діяльності та культури самоорганізації.

Зважаючи на швидке зростання обсягів інформації, в тому числі й педагогічної, в якій потрібно своєчасно орієнтуватися, на перший план професійної підготовки майбутнього вчителя виступає формування його культури самоорганізації.

У системі професійної освіти кожним студентом здійснюється складна продуктивна праця, якість результату якої може оцінюватися з різних позицій: академічна поточна успішність; уміння брати участь у різних видах діяльності; чіткість у самовизначенні; наявність сформованих особистісних сенсів-ідеалів; успішність у соціальній життєдіяльності. До найбільш загальних інтелектуальних умінь учені відносять уміння і навички самостійної роботи, уміння організувати режим розумової праці, наслідувати певну систему праці, здатність робити точно й акуратно, організаційні уміння, а також уміння тримати в порядку робоче місце і матеріали.

Багаторічні спостереження свідчать, що на початку навчання у ЗВО здобувачі освіти не вміють грамотно обробляти інформацію (складати конспекти, анотації, огляди літератури), виявляти фактографічну інформацію, складати рубрикатори для систематизації записів під час написання рефератів, курсових і дипломних робіт, формулювати свої інформаційні запити, користуватися довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки в усій його повноті. Дослідження свідчать, що чимало першокурсників неефективно проводять час, здійснюючи спонтанні дії, у зв'язку з чим досить часто потрапляють до групи невестигаючих.

Життя вимагає від особистості майбутнього вчителя усвідомлення необхідності саморозвитку, самонавчання, самовдосконалення упродовж життя; наявності цільової установки на набуття умінь самостійно вчитися.

Відтак основним завданням освіти є максимальне розкриття потенціалу кожного студента, його розвитку, підготовки до постійного вдосконалення, саморозвитку, самореалізації, формування культури самоорганізації. Розвинути інтерес до знань, потребу в самовдосконаленні, допомогти знайти значущі, благородні цілі, сформувати культуру самоорганізації майбутніх учителів – завдання викладачів педагогічного ЗВО. Адже тільки думати про своє майбутнє недостатньо, потрібно активно діяти в цьому напрямі, розвиватися й реалізовувати свій потенціал.

Сучасний учитель має як теоретично, так і практично бути здатним до аналізу власних професійних можливостей та на цій основі бути спроможним вибудовувати програму своїх дій щодо підвищення професійного рівня на всіх етапах діяльності. Очевидно, що такі здатності вчителя потребують наявності в нього самомотивації до навчання, умінь самоорганізації, а відтак особливо важливим є формування культури самоорганізації майбутнього вчителя.

Одним з важливих показників професіоналізму вчителя Н. Дуднік⁶ вважає вміння професійної самоорганізації, які розглядає як здатність особистості успішно вирішувати нагальні педагогічні проблеми та виконувати свідому роботу над собою з метою всебічного розвитку, удосконалення професійно необхідних рис характеру та здібностей для підвищення рівня власного професіоналізму.

У структурі зазначеної групи професійних умінь науковцем визначено п'ять компонентів: уміння цілепокладання, планування, уміння організації діяльності, уміння її регулювання та вміння контролю й оцінки результатів діяльності. Кожен із зазначених компонентів умінь професійної самоорганізації має свою підструктуру. Так, уміння цілепокладання охоплюють уміння бачити проблему, уміння будувати ієрархічну систему цілей, уміння визначати критерії оцінки досягнення поставленої мети, уміння ставити задачі на певний період, уміння виділяти основні етапи досягнення мети. Уміння планування складаються з уміння розробляти плани заходів для досягнення мети, знаходити позитивну мотивацію власних дій, уміння передбачати можливі невдачі та їх причини, уміння знаходити альтернативні варіанти вирішення проблеми та планувати бюджет часу. До умінь організації діяльності належать уміння складати раціональний розпорядок дня, організувати власне робоче місце, уміння розподіляти свою роботу за рівнем складності та важливості й

⁶ Дуднік Н. Уміння професійної самоорганізації як засіб підвищення адаптованості першокурсників до умов навчання у вищій школі. *Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 4. С. 81–88.

організовувати власну діяльність відповідно до розробленого плану, уміння раціонально використовувати вільний час. Структурними компонентами вмінь регулювання діяльності є вміння корегувати заплановані дії відповідно до обставин, мобілізувати внутрішні сили на вирішення нагальних питань, уміння регулювати свій емоційний стан, передбачати результат власних дій та відповідну реакцію на свої вимоги, уміння проявляти активність та самостійність у досягненні поставленої мети. До умінь контролю та оцінки належать уміння робити висновки й підводити підсумки проведеної роботи, уміння аналізувати результати власної діяльності, оцінювати отримані результати, уміння знаходити причини, які завадили у досягненні запланованого, уміння корегувати плани досягнення поставленої мети.

Важливе місце у структурі готовності до професійно-педагогічної діяльності, на думку І. Томашевської, має належати управлінській компетентності вчителя, оскільки з одного боку він є керівником й організатором життя та діяльності учнів, а з іншого – покликаний готувати своїх вихованців до життя за нових соціально-економічних умов⁷.

На потребу вчителя у самоорганізації звертають увагу сучасні українські дослідники О. Гончарук та І. Мельник, зауважуючи на необхідності навчатись самопроектуванню та самовихованню. Сформувати в майбутнього педагога внутрішню готовність і потребу самостійно, свідомо проектувати свою діяльність, працювати над самовдосконаленням і саморозвитком як особистісних, так і професійних якостей – це означає допомогти педагогу самовизначитись. Допомогти ж педагогу самовизначитись, на думку науковців, це значить сформувати в нього внутрішню готовність і потребу самостійно, свідомо проектувати свою діяльність, працювати над самовдосконаленням і саморозвитком як особистісних, так і професійних якостей⁸.

Навчання в педагогічному ЗВО пов'язане з оволодінням спеціалізованого виду педагогічної діяльності, є процесом професіоналізації вищих психічних функцій особистості як менеджера навчально-пізнавального процесу. Це зумовлює необхідність спеціальної підготовки майбутніх учителів до оволодіння функціями самоменеджменту як сукупності дій і прийомів, спрямованих студентом на оволодіння собою, управління своєю особистістю та своєю навчально-пізнавальною діяльністю.

⁷ Томашевська І.П. Педагогічний самоменеджмент як передумова ефективної професійної діяльності учителя. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2012. № 24 (237). С. 127–130.

⁸ Мурашко М.І. Менеджмент персоналу : навч.-практ. посіб. Київ : Т-во «Знання». 2002. 311 с.

Кожен студент має вмiти організувати роботу на своєму робочому місці. Він зобов'язаний не тільки знати технологію, а й умiти планувати особисту навчальну діяльність. Умiння планувати навчальну діяльність дає студенту можливість виділяти головне в роботі, диференціювати її на етапи, встановлювати послiдовність і методи її виконання. Таке планування тісно пов'язане з вибором правильного режиму роботи, з умiнням чергувати працю та відпочинок, розподіляти свої сили.

До умiнь самоосвіти С. Лайпанова⁹ відносить умiння планувати навчальний матеріал, попереднє орієнтування у книзі, умiння анотувати, конспектувати, складати тези у процесі роботи над книгою, умiння розподіляти увагу, дисциплінованість. Комплекси перерахованих умiнь орієнтовані на особу, яка здійснює інтелектуальну діяльність. При цьому вони можуть мати широкий діапазон застосування, тобто використовуватися під час вивчення будь-якої дисципліни.

Особистість майбутнього вчителя, усвідомлюючи свої можливості, використовуючи позитивні сторони і свiдомо коректуючи індивідуальні якості в ту або іншу сторону, може кардинально змінити перебіг свого життя в бажаному напрямі. Робота над собою для майбутнього фахівця є необхідною передумовою його професійного зростання. Це цілеспрямований процес, що перетворює майбутнього вчителя на суб'єкт організації власної життєдіяльності, коли студент самостійно обирає мету самовдосконалення, постійно аналізує шляхи професійного зростання, займається самоосвітою.

Враховуючи, що культура самоорганізації пов'язана з умiнням організувати себе, що виявляється у цілеспрямованості, активності, обґрунтованості мотивації, плануванні своєї діяльності, самостійності, швидкості прийняття рішень і відповідальності за них, критичності оцінки результатів своїх дій, почутті обов'язку, ця якість майбутнього вчителя допоможе йому добирати форми й засоби організації професійної діяльності, здійснювати моніторинг педагогічної діяльності та своєчасну корекцію організаційної стратегії; умiти добирати й використовувати доцільні засоби педагогічної комунікації.

Умiння майбутнього вчителя визначати оптимальні шляхи досягнення цілей, користуватися різними джерелами інформації, відбирати й систематизувати навчальну інформацію, визначати структуру, зміст і технологію діяльності педагогічної і методичної системи, умiння користуватися психолого-педагогічною літературою, актуалізувати професійні знання у відповідності до конкретної ситуації,

⁹ Лайпанова О.Н. Самостоятельная работа как средство формирования творческой активности личности будущего психолога : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Карачаевск, 2002. С. 15.

виконувати систему дій щодо визначення стратегій діагностики також потребують культури самоорганізації, як особистісного утворення, що виявляється у високому рівні усвідомлення своєї ролі в успішності професійної діяльності, готовності до самостійного її здійснення відповідно до принципів наукової організації праці, творчого підходу до вирішення завдань.

3. Педагогічні умови управління формуванням культури самоорганізації майбутніх педагогів

Проведений теоретичний аналіз проблеми культури самоорганізації особистості та аналіз стану сформованості культури самоорганізації майбутніх педагогів, дозволяють обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують актуалізацію потреби студентів у формуванні власної культури самоорганізації та їх готовність до роботи у цьому напрямі в умовах закладу вищої освіти.

Питання про педагогічні умови розглядається у роботах багатьох дослідників. Так, Г. Пономарьова розглядає педагогічні умови як сукупність необхідних засобів, що сприяють успішності навчання та виховання студентів закладів вищої педагогічної освіти. В. Філоненко та В. Петьков визначають такі педагогічні умови формування умінь професійної самоорганізації майбутніх педагогів: психолого-педагогічні (забезпечення орієнтації освітнього процесу на формування умінь професійної самоорганізації, включення студентів у діяльність, що сприяє засвоєнню основ діяльності стосовно самоорганізації, готовність викладачів до проектування розроблених моделей і технологій та реалізації їх на практиці; побудова процесу навчання на основі особистісно-орієнтованого підходу; розвиток у студентів культури самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення та ін.); організаційно-педагогічні (організація позитивної взаємодії всіх суб'єктів професійного навчання й виховання; реалізація спадкоємності у професійній підготовці; інформаційно-методичне забезпечення процесу професійної самоорганізації; співробітництво й педагогічна взаємодія освітньої установи з іншими соціальними інститутами; організація самомоніторингу процесу розвитку умінь професійної самоорганізації)¹⁰.

¹⁰ Філоненко В.А., Петьков В.А. Самоорганизация в профессиональном становлении личности будущего педагога. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология*. 2013. Вып. № 4 (129). С. 15-17. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/samoorganizatsiya-v-professionalnom-stanovlenii-lichnosti-buduschego-pedagoga/viewer> (дата звернення: 25.01.2021).

На підставі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження нами були визначені такі педагогічні умови управління формуванням культури самоорганізації майбутніх педагогів:

а) забезпечення розвитку потреби культури самоорганізації студентів у процесі засвоєння технологій тайм-менеджменту;

б) активізація самостійної навчально-пізнавальної роботи майбутніх учителів на основі рефлексивної оцінки власної діяльності.

Перша педагогічна умова – забезпечення розвитку потреби культури самоорганізації студентів у процесі засвоєння технологій тайм-менеджменту.

Треба зауважити, що перед майбутнім учителем виникає ціла низка проблем з організації своєї діяльності. Першою є проблема управління часом. Раціональне використання часу – це джерело саморозвитку, нових можливостей і здібностей. Вирішити цю проблему можна лише за наявності в учителя навичок тайм-менеджменту (самоменеджменту), який трактується науковцями як послідовне й цілеспрямоване використання ефективних методів роботи у практиці освіти й самоосвіти (О. Винославська, Н. Лукашевич, С. Симодейко).

Основою самоменеджменту педагога є вміння керувати своїм часом і власною діловою поведінкою, що є центром формування доцільного стилю роботи. Володіння майбутнім учителем прийомами самоменеджменту дозволяє уникати перевантаження та стресів, оволодіти методами вибору пріоритетів власної діяльності та діяльності навчальної аудиторії (у майбутньому), економити власний час і час своїх учнів.

Навчитися раціонально використовувати ресурс часу, діяти ефективно і добиватися успіху можна, навчившись правильно планувати свою діяльність, управляти своїми завданнями і справами (як довготерміновими, так і короткотерміновими), розставляти пріоритети, ставити перед собою цілі й досягати їх, розподіляти своє робоче і навчальне навантаження, знаходячи час для роботи і для відпочинку. І чим раніше вдасться освоїти навички ефективного управління своїм часом, тим швидше можна буде досягти майстерності та успіху.

Самоорганізація часу включає наступні етапи: інформацію і комунікацію, постановку цілей (аналіз і формування цілей), планування (розробка планів і альтернативних варіантів своєї діяльності), ухвалення рішень (ухвалення рішень стосовно майбутніх справ), реалізацію й організацію (складання розпорядку дня та організація особистого трудового процесу для здійснення поставлених завдань), контроль (самоконтроль і контроль підсумків).

Варто зауважити, що тайм-менеджмент є одним з інструментальних основ для ефективної організації самостійної роботи студентів. Можливості технологій тайм-менеджменту дозволяють: аналізувати свій

час з метою раціонального його використання; формулювати й ставити перед собою короткотермінові, середньотермінові і довготермінові цілі; чітко планувати свої справи, оперативно ухвалювати рішення й ефективно виконувати їх; проводити самоконтроль і контроль підсумків виконання своєї діяльності, що сприятиме розвиткові мотивації культури самоорганізації, оскільки майбутні учителі бачитимуть ефективність самоорганізації за цією технологією.

З огляду на це необхідним є виявлення можливості застосування технологій тайм-менеджменту в організації самостійної роботи студентів. Використання технологій тайм-менеджменту має два основні напрями: особистий тайм-менеджмент (самоменеджмент) і корпоративний тайм-менеджмент. Студентам демонструвалося, що є три варіанти організації своїх важливих справ: за допомогою звичайного листка паперу, програми-органайзера і онлайн-сервісу. Найбільш популярною з методик тайм-менеджменту, що використовують як засіб планування, є аркуш паперу: потокові карти і діаграми, карти й графіки Ганта, мережевий аналіз, простий органайзер, органайзер із функціями якісного аналізу часу, хронокарта Гастева, система залучення, SWOT-аналіз, виділення пріоритетів, виділення рівнів цілей (цінності – цілі – задачі), експертиза зв'язаності та реалістичності цілей, письмова фіксація термінів і перших кроків, SMART-технологія постановки цілей (за Д. Доурденом), проектна система постановки цілей (за Р. Архангельським), постановка цілей від загального до часткового, ситуаційний аналіз (за Л. Зайвертом), паперові й електронні записники, інтелект-карти (методика Тоні Бьюзена), таблиця Кові, пропорція планування часу Парето, матриця Ейзенхауера, метод планування 60:20:20 Л. Зайверта, метод ABC, метод «Альпи», технологія «ВІДПАД» (А. Панфілов) та ін.

Для успішного застосування знань організації часу також використовуються спеціально призначені програмні продукти, орієнтовані на автоматизацію процесів тайм-менеджменту. Найбільш поширеними з них є такі: планувальник, TimeAssistPro, органайзер, WinLogAssist, Explain, Фінекспертіза Time, Above&Beyond, ActualPlanner, Секретар, A VIPSimpleToDoList, organizer, LifeBalance, Tombo, WinOrganizer та ін. Ефективними є основні онлайн-сервіси для тайм-менеджменту: Todoist, Doit.im та ін.

Ми вважаємо, що залучення студентів до планомірного й систематичного процесу самоорганізації через застосування технологій тайм-менеджменту дозволить: активізувати всі види діяльності майбутніх учителів та спонукає виявляти зустрічні зусилля стосовно свого навчання, виховання й розвитку, що сприяє підвищенню успішності, дисципліни, організованості тощо, підвищенню рівня культури самоорганізації; сприяти ефективному самопізнанню, самовизначенню, самореалізації, позитивно впливаючи на формування

культури самоорганізації майбутніх педагогів; сформувати почуття відповідальності за власну поведінку, що, безумовно, оптимізує соціалізацію особистості, виробляє правильну самооцінку, привчає до рефлексії та антиципації, самоконтролю поведінки. У студентів з'являється ціннісне ставлення до феномену «культура самоорганізації». Студент починає повною мірою усвідомлювати свою роль в успішному здійсненні навчально-пізнавальної діяльності.

Друга педагогічна умова – активізація самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів на основі рефлексивної оцінки власної діяльності.

Поняття «самостійна робота» використовується різними авторами в різних значеннях. Узагальнення основних визначень цього поняття дозволило виокремити такі основні його ознаки: студент виконує роботу сам, без безпосередньої участі викладача; уміє самостійно мислити, самостійно орієнтуватися в навчальному матеріалі; володіє свободою вибору змісту і способів виконання роботи.

Готовність майбутніх учителів до самостійної роботи виражається у наявності у них мотивації; позитивному ставленні до навчальної діяльності; наявності відповідних навичок роботи; володінні навичками користування основною та додатковою літературою; умінні працювати з технічними засобами навчання і комп'ютерною технікою.

В освітньому процесі сучасного ЗВО для формування культури самоорганізації майбутніх учителів використовуються різні види самостійної роботи, враховуючи, що за дидактичною метою самостійна робота студентів може бути: підготовчою, спрямованою на актуалізацію набутих знань, умінь для успішного оволодіння новими; формувальною, яка забезпечує формування уявлень, відтворення понять, узагальнення уявлень про сутність явищ, предметів; тренувальною, що сприяє закріпленню навчального матеріалу, оволодіння способами діяльності та самоорганізації; узагальнено-повторювальною, контрольною.

Також запроваджуються різні форми самостійної роботи, враховуючи, що вона може бути: індивідуальною – виконання навчального завдання студентом на рівні його навчальних можливостей без взаємодії з іншими; фронтальною – одночасне виконання всіма учасниками навчального процесу одного й того самого завдання під керівництвом викладача; колективною – передбачається взаємодія суб'єктів учіння, у процесі якої здійснюється розподіл функцій, обов'язків з урахуванням інтересів, здібностей кожного студента, що дозволяє проявити себе у колективній діяльності; груповою – аудиторна група розподіляється на кілька підгруп для розв'язання навчальних завдань, але кожен учасник підгрупи має виконати конкретне доручення; парною – ця форма є оптимальною при проведенні дослідів, на заняттях у спеціалізованих лабораторіях.

Викладачами вищів використовуються різні типи самостійної роботи за характером діяльності суб'єктів учіння, а саме: репродуктивний – характеризується діяльністю виконавського відтворення за зразком, щоб набути вмінь, навичок конкретних дій, зокрема, пов'язаних з самоорганізацією; реконструктивний – передбачає не лише копіювання, а й вибір способів самоорганізації, використання здобутих знань, прийомів, дій в інших ситуаціях (простий перенос), їх інтерпретацію; евристичний – залучає майбутніх учителів до самостійного аналізу, сприяє тому, що вони виходять за межі відомого зразка й шукають різні способи розв'язання задач, беруть участь в евристичних бесідах, формують питання, добирають докази щодо обґрунтування конкретної ідеї; творчий – який не обмежує студентів засвоєнням нового, а й включає їх у створення нового, студенти спостерігають і вивчають гіпотези, планують шляхи перевірки їх достовірності, роблять узагальнення, висновки.

Головним засобом і одночасно умовою формування самостійності є спроможність майбутнього фахівця до рефлексії. Активізація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів на основі рефлексивної оцінки власної діяльності є важливою педагогічною умовою формування культури самоорганізації майбутніх учителів у процесі професійної підготовки.

Процес розвитку культури самоорганізації починається з рефлексії і закінчується нею, оскільки вона включає процес самопізнання і самооцінювання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. Вона дає людині можливість поглянути на себе з боку, проаналізувати свої дії і вчинки, а за необхідності й перебудувати їх. Специфіка процесів рефлексії у самоорганізації зумовлена духовним світом людини, її здібністю до осмислення або переосмислення власного досвіду, знань про себе, відчуттів, оцінок, думок, відносин. Людина стає для самої себе об'єктом управління, організації, з чого виходить, що рефлексія відображає всі зміни, що відбуваються в людині, стає основним засобом саморозвитку, умовою і способом особистісного зростання.

ВИСНОВКИ

Отже, розв'язанню важливого завдання сучасної освіти – формування у майбутніх учителів уміння самостійно орієнтуватись у бурхливому потоці наукової інформації, вміння самостійно поновлювати та оновлювати свої знання, організувати свою навчальну діяльність – сприятиме сформована в майбутніх фахівців культура самоорганізації¹¹.

¹¹ Шляхи формування інтелектуальної компетентності в досвіді професійної підготовки майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2016. Вип. 45. С. 101-105. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdp_u_pp_2016_45_22 (дата звернення 25.01.2021).

Самоорганізований педагог здатний планувати свою трудову діяльність, контролювати та регулювати її, самостійно ухвалювати й знаходити нестандартні рішення, гнучко мислити, уміти бачити та розв'язувати проблему. Культура самоорганізації орієнтує його на оволодіння здатністю самостійно набувати нових знань і умінь, розвивати як ресурси успіху мотивацію й самомотивацію, упевненість у собі й оптимізм, прагнення до високої якості своєї роботи.

Аналіз філософських, психологічних, педагогічних джерел за темою дослідження надає можливість сформулювати визначення поняття «культура самоорганізації майбутніх педагогів» як інтегративного, динамічного особистісного утворення, що виявляється в усвідомленому ставленні до успішності власної навчально-пізнавальної діяльності, готовності до самостійного ефективного її здійснення, умінні планувати свою діяльність, організувати себе, а також у здатності виконувати свідому роботу над собою з метою всебічного розвитку, удосконалення рис характеру та здібностей, необхідних учителю для підвищення рівня власного професіоналізму.

Управління процесом формування культури самоорганізації майбутніх педагогів ми розуміємо як вид діяльності, що забезпечується сукупністю цілеспрямованих впливів на студентів, з метою забезпечення соціально значущих показників їх здібностей, пов'язаних з умінням організувати себе, які проявляються у цілеспрямованості, активності, обґрунтованості мотивації, плануванні своєї діяльності, самостійності, швидкості прийняття рішень і відповідальності за них, критичності оцінки результатів своїх дій, почутті обов'язку; набутті вмій добирати форми й засоби організації професійної діяльності, здійснювати моніторинг педагогічної діяльності та своєчасну корекцію організаційної стратегії; уміти добирати й використовувати доцільні засоби педагогічної комунікації.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, дозволив виокремити педагогічні умови, що забезпечують ефективне управління формуванням культури самоорганізації майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. Це, насамперед: забезпечення розвитку потреби культури самоорганізації студентів у процесі засвоєння технологій тайм-менеджменту; активізація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів на основі рефлексивної оцінки власної діяльності.

АНОТАЦІЯ

Уміння самоорганізації є основним критерієм професійної діяльності фахівця будь-якої галузі. Під професійною культурою педагога автори розуміють комплекс загальнопедагогічних та фахових знань, умінь і навичок, що роблять педагога майстром своєї справи. Поняття «культура самоорганізації» майбутнього педагога виявляється

в усвідомленому ставленні до успішності власної діяльності, готовності до самостійного ефективного її здійснення, умінні планувати свою діяльність, організувати себе, а також у здатності виконувати свідому роботу над собою з метою всебічного розвитку, удосконалення рис характеру та здібностей, необхідних майбутньому педагогу для підвищення рівня власного професіоналізму. Професійна освіта майбутніх педагогів у сучасних умовах має стати фундаментом перспективного навчання, що поступово трансформується в безперервну освіту протягом усього життя.

Тож основним завданням освіти є максимальне розкриття потенціалу кожного студента, його розвитку, підготовки до постійного вдосконалення, саморозвитку, самореалізації, формування культури самоорганізації. Враховуючи, що культура самоорганізації пов'язана з умінням організувати себе, ця риса майбутнього вчителя допоможе йому добирати форми й засоби організації професійної діяльності, здійснювати моніторинг педагогічної діяльності та своєчасну корекцію організаційної стратегії; уміти добирати й використовувати доцільні засоби педагогічної комунікації. На підставі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження було визначено такі педагогічні умови управління формуванням культури самоорганізації майбутніх педагогів: забезпечення розвитку потреби культури самоорганізації студентів у процесі засвоєння технологій тайм-менеджменту; активізація самостійної навчально-пізнавальної роботи майбутніх учителів на основі рефлексивної оцінки власної діяльності. Управління процесом формування культури самоорганізації майбутніх педагогів автори розкривають як вид діяльності, що забезпечується сукупністю цілеспрямованих впливів на студентів із метою забезпечення соціально значущих показників їхніх здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 375 с.
2. Дуднік Н. Уміння професійної самоорганізації як засіб підвищення адаптованості першокурсників до умов навчання у вищій школі. *Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 4. С. 81-88.
3. Килівник А.М. Формування культури самоорганізації майбутнього соціального педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. 2016. Вип. 48. С. 121-126.
4. Лайпанова О.Н. Самостоятельная работа как средство формирования творческой активности личности будущего психолога : автореф. дис... канд. пед. наук. Карачаевск, 2002. 22 с.

5. Мурашко М.І. Менеджмент персоналу : навч.-практ. посіб. Київ : Т-во «Знання». 2002. 311 с.

6. Новаченко Т.В. Формирования педагогической самоорганизации студентов педагогических училищ : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.04 Одеса, 2004. 20 с.

7. Репко І.П., Одарченко В.І. Шляхи формування інтелектуальної компетентності в досвіді професійної підготовки майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2016. Вип. 45. С. 101-105. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpri_pp_2016_45_22 (дата звернення 25.01.2021).

8. Томашевська І.П. Педагогічний самоменеджмент як передумова ефективної професійної діяльності учителя. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки.* 2012. № 24 (237). С. 127-130.

9. Филоненко В.А., Петьков В.А. Самоорганизация в профессиональном становлении личности будущего педагога. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология.* 2013. Вып. № 4 (129). С. 15-17. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/samoorganizatsiya-v-professionalnom-stanovlenii-lichnosti-buduschego-pedagoga/viewer> (дата звернення 25.01.2021).

10. Цикин В.А. Теория самоорганизации – современная парадигма образования и формирования модели учителя. *Практична філософія.* 2003. № 1. С. 174-222.

Information about the authors:

Репко І. П.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vice-rector for Scientific and Pedagogical Work
Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy”
of the Kharkiv Regional Council
7, Rustaveli lane, Kharkiv, 61001, Ukraine

Odarchenko V. I.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education
and Educational Management
Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy”
of the Kharkiv Regional Council
7, Rustaveli lane, Kharkiv, 61001, Ukraine